

LUCRĂRILE SESIUNII

DIN EFECTELE ECONOMICE ALE PREZENȚEI UNITĂȚILOR MILITARE SOVIETICE ÎN JUDEȚUL SĂLAJ (OCTOMBRIE 1944 – IULIE 1945)

de

Antonio Faur

În toamna anului 1944, pe teritoriul Sălajului, au ajuns – în acțiunea lor ofensivă spre vest – trupele sovietice. Trecerea frontului prin acest județ a lăsat amintiri de neșters, unele dintre acestea fiind consemnate și în documentele vremii. Locuitorii români așteptau, cu justificată nerăbdare, să scape de vremelnica stăpânire horthystă, care le-a produs îngrozitoare suferințe, cum au fost cele de la Ip și Trăznea, comparabile doar cu cele mai tragice experiențe din timpul celui de-al doilea război mondial. Se credea sincer că lucrurile vor intra în normalitate, prin revenirea la patria-mamă și reinstalarea autorității românești, de la care erau pretinse, pe bună dreptate, unele reparații pentru ceea ce se întâmplase în anii dominați horthyste. Evenimentele cu care s-au confruntat locuitorii au fost de natură să-i îngrijoreze, mai ales prin consecințele lor. Dacă pierderile suferite de ei în urma desfășurării militare au fost considerate ca inevitabile și specifice stării de război, nu în același mod au fost receptate excesele comportamentale ale unor militari sovietici. De altfel, abuzurile comise de aceștia puteau fi greu acceptate, datorită felului cum era percepută prezența Armatei Roșii, ca armată aliată, despre care propaganda oficială, tributară Moscovei, afirma că este o forță “eliberatoare”. În realitate aceasta s-a manifestat ca un adversar, cu evidente tendințe de ocupant.

În acest context, ceea ce s-a întâmplat în județul Sălaj din momentul apariției primelor unități sovietice și până la jumătatea anului 1945, deci într-un interval de aproximativ nouă luni, se impune a fi cercetat cu maximă atenție, pentru a fi restituite prezentului aspectele necunoscute până acum, numai astfel fiind posibilă cunoașterea unui timp care a supus populația la mari încercări, unele de natură economică, la care ne vom referi, prin valorificarea unor documente inedite, descoperite în fondurile existente în Arhivele Militare Române.

Deși mai sunt în viață oameni care au văzut cum s-au comportat militarii sovietici¹, pentru a nu fi acuzați de o interpretare subiectivă a acestei realități, vom recurge numai la sursele documentare produse de autoritățile locale care au un

¹ Desigur, prin metoda anchetei orale ar putea fi procurate de la aceștia mărturii memorialistice, care – raportate la cele arhivistice – ar contribui la o cunoaștere mai cuprinzătoare a evenimentelor examinate, în vederea unei reconstituiri obiective.

caracter legal. Este vorba de declarații ale celor care au fost deposedați de bunuri, date în fața primarilor, jandarmilor și ale unor martori obiectivi, fiind investite cu credibilitatea necesară. Este redusă la maximum posibilitatea că s-ar fi mistificat adevărul, după cum rezultă dintr-un comentariu al lui Constantin Rădulescu – Motru, care avansa următoarea ipoteză “*Când mă gândesc...că viitoarele generații ale neamului meu vor citi în istoria românilor despre brava și liberatoare armată roșie, aceea ce se va scrie despre ea în presa comunistă din București, vândută Moscovei; că reabilitatea adevărată îi va fi ascunsă; la dezgustul care mă cuprinde îmi vine în minte și întrebarea: poate exista oare o continuitate de conștiință la un popor, când istoria lui este o simplă țesătură de minciuni ticluite din interesul acelor care guvernează*”². În chestiunea de care ne ocupăm, situația nu este atât de gravă, pentru că locuitorii care au suferit pierderi le-au menționat, fără teamă, în declarațiile lor. În temeiul acestora au fost întocmite rapoarte statistice pe sate, plase și județe, păstrându-se în arhive o informație bogată, deși nu întotdeauna completă. Oricum există un temei documentar sigur în ceea ce privește jaful economic datorat militarilor sovietici, acest fapt putând fi demonstrat cu mijloace științifice autentice. E drept însă, că numai după o jumătate de secol, prin înlăturarea oricăror obstacole din calea cercetării istorice.

Prefectura județului Sălaj, cu ordinul nr. 13.029/1945 (transmis prin telefon), a solicitat preturilor și primăriilor ca să transmită de urgență tabele centralizatoare cu “bunurile ridicate fără forme” de către “trupele sovietice în trecere”, de la 24 august 1944 și până la 1 iulie 1945. Aceste situații (nr. 2) trebuie să fie întocmite pe baza proceselor verbale și justificate de martori³, așa cum am precizat anterior. Unele instituții administrative au trimis prefecturii, până la 1 august 1945, documentele solicitate, punându-le totodată și la dispoziția Cercului teritorial al județului Sălaj, care la rândul său, le-a comunicat forurilor militare superioare. Au furnizat asemenea documente de o importanță evidentă, preturile a cinci plase (Cehu Silvaniei, Crasna, Jibou, Tășnad și Valea lui Mihai) din județul Sălaj, precum și primăriile orașelor Carei, Zalău și Șimleul Silvaniei. Toate conțin date cu privire la “bunurile” pe care militarii sovietici (din unitățile în trecere, ca și comandamentele sovietice) le-au luat cu forța de la locuitori, fără să le plătească, ori să semneze bonuri (bilete de primire). Procedeele folosite de militarii sovietici sunt cele practicate de către o armată de ocupație, care recurge la jaf și crimă, fără să dea nimănui socoteală. Chiar și autoritățile române, după momentul instalării lor, au fost supuse unor presiuni și amenințări, fiind împiedicate să-și exercite atribuțiile, multe din acestea derivate din obligațiile pe care statul român și le-a asumat prin semnarea Convenției de Armistițiu (din 12 septembrie 1945).

² Constantin Rădulescu – Motru, *Revizuirii și adăugiri. 1945*, Editura Floarea Darurilor, București, 1999, p. 325.

³ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), Fond. 1321, dos. 217, f. 28.

Din situația înaintată de pretorul plasei Cehul Silvaniei (în 11 august 1945) rezultă faptul că, din cele 12 comune ale acesteia, au fost ridicate de sovietici 44 de feluri de bunuri materiale, în valoare totală de 224.905.790 lei⁴.

De observat că locuitorii au fost prădați nu numai de alimente (slănină, marmeladă, etc.), animale (cai, porci, oi și bovine), păsări (găini, curcani, rațe) și nutreț pentru cai (fân, trifoi, orz), ci și de multe obiecte domestice (covoare, bijuterii, haine) între care ceasurile care au constituit o adevărată obsesie pentru militarii sovietici originari din părțile asiatice ale Uniunii Sovietice⁵. O asemenea deposedare forțată de bunuri avea ca primă finalitate procurarea hranei necesare pentru militari și animalele de tracțiune (ceea ce au făcut trupele străine și în alte timpuri dar și intrarea în posesia unor obiecte (prin jaf) care puteau fi vândute (banii obținuți fiind utilizați pentru cumpărarea băuturilor) ori trimise, sub forma unor pachete, celor de acasă, din U.R.S.S.). Fără îndoială că o pierdere însemnată pentru țărani a fost cea a cailor (92) și căruțelor (33), care erau de neînlocuit mai cu seamă pentru efectuarea muncilor de toamnă, deoarece nu existau decât foarte puține tractoare. Rămasă fără aceste mijloace orice familie era obligată să-și restrângă considerabil câmpul de activitate, fapt care îi diminua posibilitățile de trai tocmai în pragul iernii.

Așezările din plasa Crasna au fost supuse unui jaf cu consecințe și mai grave, fiind "ridicate fără forme" un număr de 52 de bunuri, în valoare de 625.855.990 lei⁶, suma stabilită în funcție de prețurile de piață ale zilei. Reține – și de această dată – atenția numărul mare de cai (298) pe care i-au luat de la locuitorii militarii sovietici.

⁴ A.M.R., Fond 1321, dos. 217, f. 21.

⁵ În legătură cu acestea au circulat oral destule povestiri, unele pline de umor. Iată ce afirmă un istoric francez Jacques De Launay cu privire la "furtul de ceasuri", care, după opinia sa, a fost "aproape general". La finele anului 1945, când s-a aflat la Berlin, a întrebat un ofițer sovietic ("foarte cultivat și dornic de dialog") cu privire la atitudinea compatrioților săi, ce "simțeau o atât de mare dorință (ca) să ia ceasurile de pe oriunde treceau". Răspunsul este următorul: "Evident, pentru că nu aveau (ceasuri n.n.). Dintre soldații noștri, majoritatea n-a avut niciodată ceas, încât acest obiect reprezenta pentru ei o anumită valoare". Ar fi prea simplu, consideră același istoric, ca să "reduci acest gest de tâlhărie la un simplu furt". Aceasta din considerentul că "niște oameni primitivi, care nu posedă un ceas individual" se află sub totala autoritate a șefilor (mai exact a ofițerilor), care aveau ceasuri. Prin urmare a "obține un ceas (chiar și prin luarea cu forța a acestui obiect – n.n.) îți dă o autonomie, îți conferă libertate (Jacques De Launay, *Marea prăbușire. 1944 – 1945*, Editura Polirom, București, 1996, p. 135). Putem admite că mirajul ceasurilor a avut un asemenea efect asupra unor oameni care au trăit până atunci înafara civilizației moderne, în care organizarea timpului este o cerință fundamentală.

⁶ A.M.R., Fond 1321, dos. 217, f. 21.

Din plasa Jibou (în componența căreia intrau opt comune) au fost deposedați locuitorii de bunuri în valoare de 51.947.000 lei. Dintre acestea se detașează mijloacele de transport (trăsurile cu arcuri, căruțele cu osii de fier și de lemn, roțile noi de căruțe și rafurile pentru roți), bijuteriile (cercei de aur și argint), ceasurile (de aur și argint) și băuturile⁷.

Dacă din plasa Tășnad militarii sovietici au ridicat “cu forme legale” bunuri în valoare de 288.000 lei⁸, ei au procedat concomitent, la luarea cu forța a unor bunuri în valoare de 655.047.100 lei⁹, între acestea figurând 330 de cai și 127 de căruțe, precum și 18 aparate de radio¹⁰. Situația statistică realizată de pretorul plasei Valea lui Mihai (în care intrau 17 comune) conține date care atestă o realitate dramatică, locuitorii fiind jefuiți de bunuri diverse în valoare de 1.716.845.130 lei¹¹. De altfel, se impune adevărul că locuitorii din cele cinci plase de pe teritoriul județului Sălaj au pierdut bunuri care se cifrează valoric la impresionanta sumă de 3.274.600.921 lei. De menționat că a fost elaborată (în 30 iulie 1945) o “situație recapitulativă” de către pretura plasei Zalău¹², în care însă nu este trecut valoarea bunurilor de la primele șapte poziții. Din acest motiv n-am procedat la efectuarea unui calcul al sumei generale, care să cuprindă toate bunurile de la cele 26 de poziții¹³. Pretura plasei Supurul de Jos n-a consemnat decât cantitățile¹⁴, deci datele nu sunt operative sub raport valoric.

Cea mai temeinică evidență a bunurilor ridicate “fără forme” legale de către militarii sovietici a fost întocmită de Primăria comunei urbane Șimleul Silvaniei¹⁵. În aceasta apar 12 categorii de bunuri (în valoare totală de: 269.016.570 lei), după cum urmează: 1. alimente și fructe (4.864.231 lei); 2. animale (27.962.070 lei); 3. automobile, arme, aparate diverse (9.044.340 lei); 4. băuturi (45.677.416 lei); 5. bijuterii (7.757.450 lei); 6. vase diverse (4.889.922 lei); 7. blănuri și covoare (4.365.000 lei); 8. cristaluri, ceasuri (113) și porțelanuri (5.890.200 lei); 9. furaje și cereale (4.133.180 lei); 10. articole de îmbrăcăminte și încălțăminte (88.395.927 lei); 11. instrumente muzicale (1.922.900 lei); 12. materiale, mărfuri,

⁷ Ibidem, f. 17.

⁸ Ibidem, f. 25.

⁹ Ibidem, f. 26.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, f. 49.

¹² Ibidem, f. 29.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, f. 35.

¹⁵ Ibidem, f. 37 – 41. Se precizează că documentul a fost întocmit în “conformitate” cu prevederile ordinului nr. 181113/1945 a Serviciului Administrativ din cadrul Ministerului de Interne (Ibidem, f. 39).

instalațiuni și unelte diferite (60.013.834 lei¹⁶). La aceste sume se adaugă 4.100.100 lei, care au fost luați de la 19 familii¹⁷.

Informațiile referitoare la deposedarea de bunuri a locuitorilor din orașele Carei (în valoare de 180.880.150 lei¹⁸) și Zalău¹⁹ nu sunt complete, împrejurare care dezvăluie lipsa de rigoare și seriozitate a funcționarilor din primăriile acestor localități însărcinați cu strângerea datelor.

Publicând (ca anexe documentare) documentele din care am valorificat cea mai mare parte a informațiilor despre efectul economic al prezenței militarilor sovietici în județul Sălaj (în anii 1944 - 1945), credem că am pus la dispoziția cititorilor și specialiștilor argumente științifice pentru a judeca, în cunoștință de cauză, comportamentul acestora față de locuitorii din această parte a țării. Am recuperat, totodată, din trecutul nu prea îndepărtat câteva realități de o certă semnificație, care sunt acum racordate la istoria națională.

ECONOMIC EFFECTS OF SOVIET MILITARY PRESENCE IN SĂLAJ COUNTY (OCTOBER 1944 - JULY 1945)

- Abstract -

In the fall of 1944 soviet arrived in Sălaj county in his way to west. Presence of soviet troupes in Sălaj county had numerous aspects, many of this with disastrous effects on the local people. Economic losses was enormous, soviet army comportment was like an occupation army rather.

¹⁶ Ibidem, f. 39 – 41.

¹⁷ Ibidem, f. 41.

¹⁸ Ibidem, f. 23.

¹⁹ Ibidem, f. 35.